Džiugas Brazaitis

Žvalgomieji tyrinėjimai Šventojoje

2007 m. rugsėjo–spalio mėn. KU archeologinė ekspedicija atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus Šventosios senovės gyvenvietėje (A1705), sklype Mokyklos g. 79 Palangoje. Žvalgytas sklypas yra suformuotas aplink nebaigtą statyti pastatą Mokyklos g. (1 pav.). Pastatą įsigijusi įmonė ketina statybas pratęsti, todėl numatyta prieš tai atlikti žvalgomuosius tyrimus.

Sklypo aplinkoje ir pačiame sklype nemažai tyrinėta ankstesniais metais. Į P pusę nuo sklypo ribos 1971–1972 m. R. Rimantienė tyrinėjo Šventosios 3-iąją radimvietę, kurioje rastas neolito laikotarpio kultūrinis sluoksnis su gausiais radiniais (žr. R. Rimantienė, *Akmens amžiaus žvejai prie pajūrio lagūnos*, V., 2005, p. 329–346). Šioje radimvietėje aptiktos ir garsiosios apeiginės lazdos, vaizduojančios briedžių galvas. Į R nuo sklypo kasinėta kita ne mažiau žinoma Šventosios 1-oji radimvietė (žr. R. Rimantienė, *Akmens amžiaus žvejai prie pajūrio lagūnos*, V., 2005, p. 220–266).

1 pav. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų vietos Šventojoje, Mokyklos g. 79, situacijos planas: 1 – sklypų ribos, 2 – seniau tyrinėti plotai; 3 – 2006 m. šurfai; 4 – 2007 m. šurfai be radinių; 5 – 2007 m. šurfai su radiniais; 6– saugotina teritorija. Dž. Brazaičio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the evaluation sites at Mokyklos St. 79 in Šventoji: 1 – plot boundaries, 2 – previously investigated plots; 3 – 2006 test pits; 4 – 2007 test pits without any finds; 5 – 2007 test pits with finds; 6 – protectible territory.

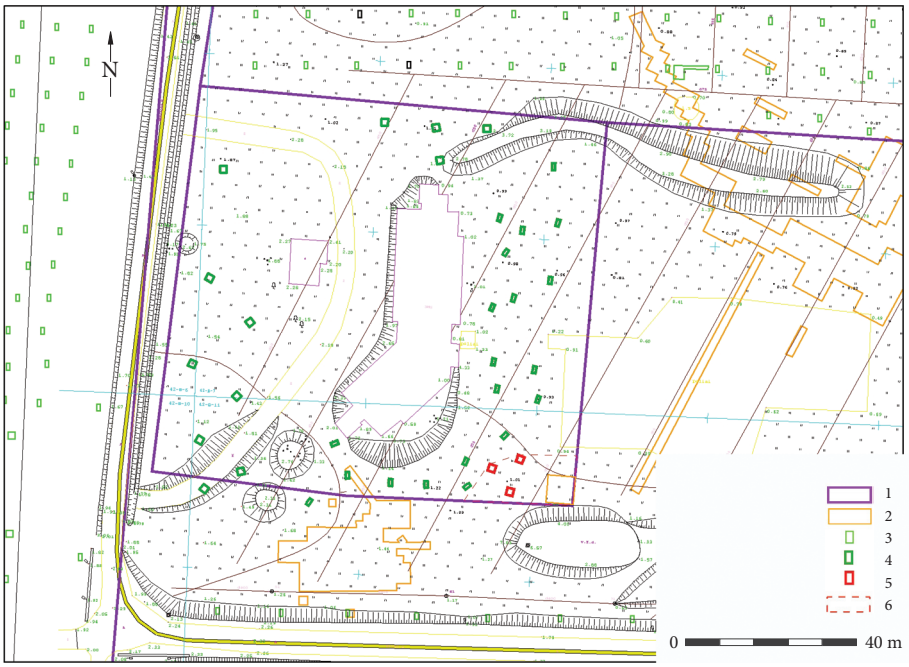

2005 m. sklypo PR kampe V. Juodagalvis ištyrė 64 m² plotą, kuriame buvo kultūrinis sluoksnis su neolitiniais radiniais (žr. *ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 9–12). Tyrimų metu konstatuota, kad kultūrinis sluoksnis su neolitiniais radiniais tęsiasi į P ir R puses, ir ŠV perkasos dalyje jis pranyksta. 2006 m. gretimuose sklypuose, esančiuose į Š ir į V, buvo atlikti didelės apimties žvalgomieji archeologiniai tyrimai (žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 35–42). Ties tiriamu sklypu archeologinių radinių ar kultūrinio sluoksnio nerasta. Iš ankstesnių tyrimų paaiškėjo, kad neolito laikotarpio kultūriniai sluoksniai aptinkami Šventosios upės senvagės pakrantėje.

Tyrinėto sklypo visas plotas yra 1,38 ha. Nemaža sklypo dalis buvo apardyta statybų metu – pastato vietoje ir aplink jį nukastas paviršinis žemės sluoksnis, daug kur suverstos grunto krūvos, supilti privažiavimai prie statybų aikštelės. Mažiau suardytose sklypo dalyse buvo iškasti 35 2–4 m² dydžio šurfai, kurių bendras plotas sudarė 100 m². Daugiausia dėmesio buvo skiriama teritorijoms, esančioms arčiausiai ankstesnių kasinėjimų vietų, kuriose rastos neolito gyvenviečių liekanos.

Archeologinių radinių aptikta tik trijuose šurfuose, kurie buvo iškasti netoli 2005 m. V. Juodagalvio tyrinėto ploto. ***Šurfe 5,*** iškastame sklypo PR kampe, rasta titnago, gintaro ir keramikos radinių. Gintaro nuoskalėlių surinkta daugiau kaip 50, dauguma jų smulkios, dirbinių ar jų ruošinių nepasitaikė. Rastas vienas retušuoto dirbinio fragmentas ir dar kelios titnago nuoskalos. Aptiktos ir kelios neornamentuotos puodų šukės, kurių molio masėje yra smulkių mineralinių priemaišų. Kituose dviejuose netoliese iškastuose šurfuose rasta tik po vieną gintaro nuoskalą.

Sprendžiant pagal radinius, rasta dar viena gintaro apdirbimo aikštelė. Kultūrinis sluoksnis buvo iš karto po armeniu, viršutiniame gitijos sluoksnio horizonte. Jis plonas, neištisinis, apardytas vėlesnės ūkinės veiklos. Gitijos sluoksnio apatinėje dalyje ir giliau slūgsojusiame smėlyje radinių nebepasitaikė. Tokia kultūrinio sluoksnio stratigrafija reiškia, kad jis formavosi sausame krante, ant išdžiūvusio dumblo (gitijos). Kitaip, nei gretimose neolito radimvietėse, kur radiniai sukritę į šlapią dumblą, ir aptinkami gijos sluoksnio apačioje. Skirtinga stratigrafija ir radinių sudėtis leidžia teigti, kad krante buvusios gintaro dirbtuvės nėra susijusios su tyrinėtomis neolito radimvietėmis ir yra chronologiškai vėlyvesnės. Analogiški radiniai ir stratigrafija buvo fiksuoti 2006 m. tyrimų metu greta Šventosios 4-osios radimvietės. Gintaro dirbtuvėlės datuojamos vėlyvuoju neolitu ar bronzos amžiaus pradžia (2500–1800 m. pr. Kr.).

Likusioje sklypo dalyje archeologinių radinių ar kultūrinio sluoksnio neaptikta. Šurfuose fiksuoti natūraliai susiformavę durpių, gitijos ir sąnašinio smėlio sluoksniai, kuriuose žmogaus veiklos pėdsakų neužfiksuota. Šiauriniame sklypo pakraštyje iškastuose šurfuose buvo iki 2 m storio gitijos sluoksnis, susidaręs kitoje Šventosios upės senvagėje. Viename iš šurfų rastas lazdyno riešuto kevalas. Ankstesnių tyrinėjimų metu šiaurinėje senvagėje buvo rasti keli žuvų kaulai, tačiau ryškesnių kultūrinių sluoksnių neaptikta.

Žvalgomieji tyrimai parodė, kad tirto sklypo teritorijoje buvusios neolito gyvenvietės liekanos visiškai ištirtos dar 2005 m. Greta anksčiau tirto ploto yra išlikęs smarkiai apardytas, tačiau moksliniu požiūriu vertingas bronzos amžiaus pradžios gintaro dirbtuvių kultūrinis sluoksnis, kuris turi būti saugomas arba visiškai ištirtas prieš statybos darbus.

The field evaluation in Šventoji

In 2007 a KU archaeological expedition conducted an evaluation of a 1.38 ha plot on Mokyklos Street in the Šventoji old settlement. The evaluated plot was formed around an unfinished building (Fig. 1). There are several previously investigated Neolithic settlements in the vicinity of the plot.

35 test pits (a total area of 100 m^2) were excavated on the plot. A disturbed cultural layer, which contained amber, flint, and ceramic finds, was found in 3 test pits in the southeast corner of the plot. The cultural layer has been interpreted as an amber working site and dates late Neolithic – early Bronze Age (2500–1800 BC). A scientifically valuable layer was discovered and must be protected.

Egidijus Šatavičius

Kapčiamiesčio senovės gyvenvietės tyrimai

Kapčiamiesčio senovės gyvenvietė (A92, Lazdijų r., Kapčiamiesčio sen.), vadinama Pinčiaragiu, yra 1,75 km į P nuo Kapčiamiesčio bažnyčios, 450 m į R nuo kelio Kapčiamiestis–Sapockinas, Pertako girininkijos Kapčiamiesčio miško 61 kv. R pakraštyje, Baltosios Ančios upės dešiniajame krante, jos kilpoje ir teritorijoje į PR nuo jos. Kadaise gyvenvietė buvo įkurta Baltosios Ančios ar pratekamų ežerų kaskados vieno iš ežerų pakrantėje, ties jos posūkiu. Vėliau besigraužiantys upės vandenys nudrenavo ežerus, o upės meandruojanti vaga palaipsniui ardė smėlėtus krantus ir taip platino savo vagą. Eroziniai procesai ypač suaktyvėjo XX a. iškirtus pakrančių miškus (ar juos nusiaubus gaisrui) bei pradėjus reguliuoti upės vandens nuotėkį aukščiau ir žemiau upe esančiomis užtvankomis. Dėl to suaktyvėjusi vandens erozija per maždaug 100 metų gerokai nuardė Š ir R krantus ir suformavo įspūdingo dydžio ir grožio pusiasalį, kuriam netolimoje ateityje, upės vagai pragraužus pusiasalio sąsmauką, lemta virsti salpinių pievų sala.

Gyvenvietės paviršius labai kauburiuotas – padengtas vėjo supustytų ir vėliau eroduotų kopų virtine. Tik P pusėje ir pusiasalio ŠR dalyje paviršius lygus, palaipsniui žemėjantis. Šiuo metu paminklo teritorija apaugusi retu pušynu. Pastaruoju metu gyvenvietės būklė blogėjo. Gyvenvietės teritorijoje esančios lakaus smėlio kopos ir upės skardis dėl šlaitais laipiojančių žmonių, lietaus vandens ir upės graužimo sukeliamos erozijos sparčiai nyksta nuslinkdamos į upę (1 pav.). Vien tik per pastaruosius 30 metų upė nuplovė apie 20–30 m pločio ruožą ties gyvenvietės Š ir R pakraščiu.

Gyvenvietę 1970 m. surado archeologas Romas Olišauskas. Erozijos pažeistame paviršiuje rasta titnago radinių (svidrinis strėlės antgalis, skeltės, nuoskalos) ir keramikos šukių, puoštų įspaudėliais ir įraižomis. Kultūros vertybės teritorija nustatyta 1989 m. Eugenijaus Ivanausko vadovaujamos žvalgomosios archeologinės ekspedicijos metu, jos plotas – 2,7 ha. Vis dėlto į sparčiai eroduojančias upės pakrantes ir tiesiog akyse nykstantį kultūros paveldą dėmesio nekreipta. Vėliau daugelio šioje vietoje besilankiusių archeologų nuomonė buvo vienareikšmiška – senovės gyvenvietė yra visiškai sunaikinta ir jos neverta saugoti.

Kadangi ši vietovė ypač gausiai lankoma vietos ir užsienio turistų, prieš keletą metų buvo nuspręstą sutvarkyti šią teritoriją. Pagal INTERREG IIIA Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos